

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 57-58 (1971-1972)

Artikel: Art mural sursilvan 1570-1970 : quaterschien onns "Casa cun igl Um fier" a Sumvitg
Autor: Maissen, Augustin
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881781>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

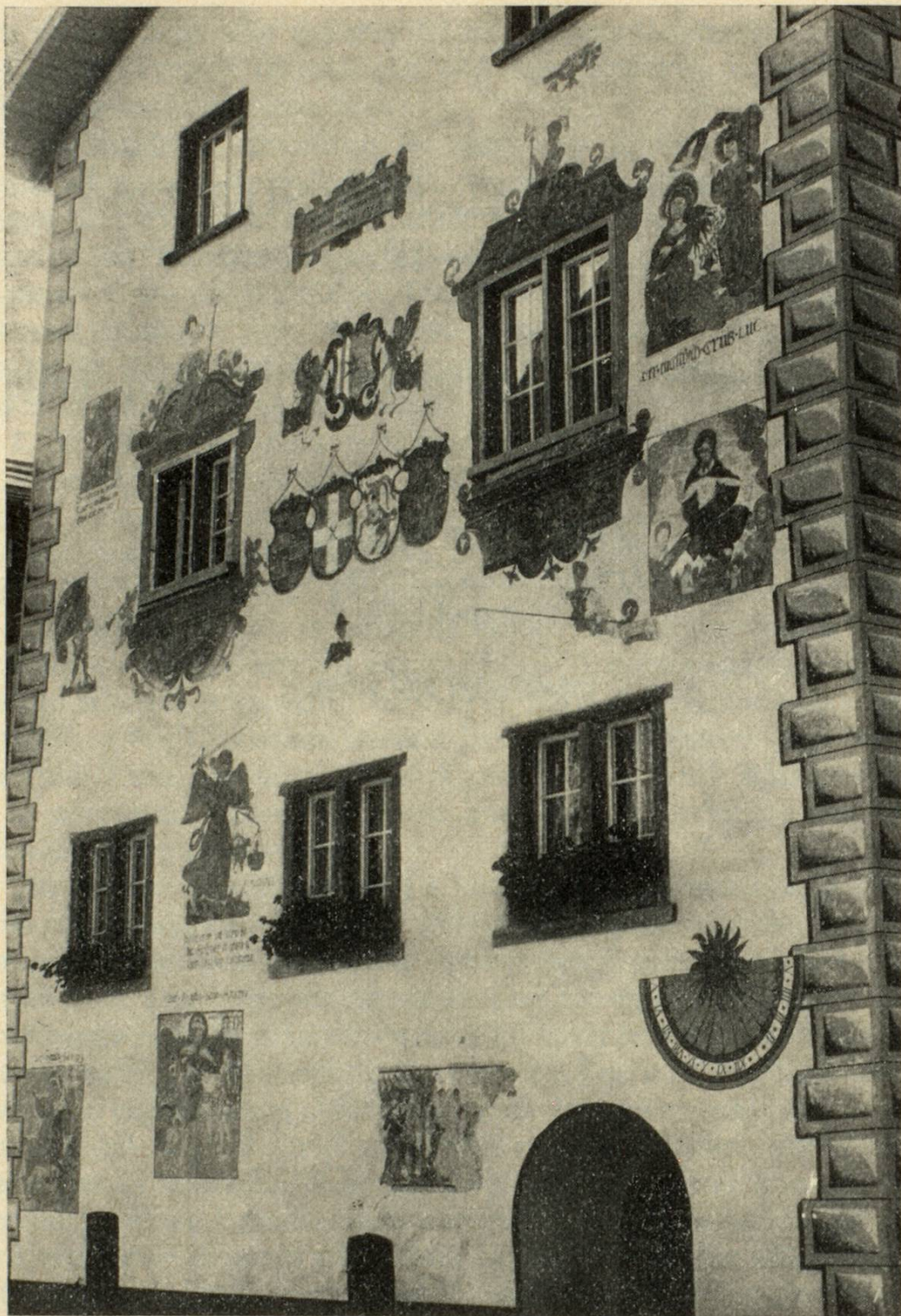
ART MURAL SURSILVAN
1570—1970

Quatertschien^{en} onns «Casa cun igl Um de fier» a Sumvitg

da

AUGUSTIN MAISSEN
Universitad della Carolina dil Nord
Chapel Hill

Fotografias digl autur

La Casa cun igl Um fier a Sumvitg, 1570

Survesta generala dell'ornamentaziun. Cartuscha, armas, fenestraziun cun halumbardiers, bandierel (zeniester miez), tgaus-fragments de cavaliers (center), ed ils treis maletgs giudem tradeschan il stil renaschientscha. Ils aughels e Christus (dretg sura) ein de ferma tempra barocca. Ils contrasts ein schi frapponts che la tesa de differents artists e differenta epoca duess esser valeivla.

ART MURAL SURSILVAN 1570—1970

Quatertschien onns «Casa cun igl Um de fier» a Sumvitg

La pli impurtanta ovra ded art mural en Surselva ei la enconuschenta casa dil landrechter Gilli Maissen il vegl a Sumvitg, monument arhitectonic che se presenta cun sia oreifra restauraziun en maniera opportuna per il giubileum quatercentenari: 1570—1970. Per las ventschidas de questas lavurs renovontas ha la pressa cantonala e helvetica ludau quei eveniment de conservaziun ded art cun artechels de tempru schurnalistica. Commemorond ils 400 onns della fundaziun vulein denton porscher ina contribuziun pli profunda che cuntegn in u l'auter niev commentari e document nunenconuschent, cun detagls illustrativs tochen oz nunpublicai.

Per capir l'entira radiaziun d'in monument artistic s'ei necessari de buca mo studegiar la part materiala — en quei cass in baghetg dil 16avel tschentaner —, mobein era la part artistica e human-spirtala, vul dir interpretar ils motivs illustrai e far reviver igl um fundatur e siu temps. Ad omisdus de quels aspects lein nus dedicar las lingias che suondan.

LA PICTURA MURALISTICA EN SURSELVA

Per raschuns capeivlas ei igl art muralistic en Surselva paupers e rars: la casa-lenn purila muossa pauc mir «dellas bialas varts». Ils fundaments de tschaler-entrada, e la part ad ault della vart amunt ein loghens pauc favoreivels per porscher al viandont ina pausa, invitond el ad in *sista ed (ad)mira!* Nos meisters della casa-lenn han mess lur senn e talent artistic plitost en lur materia prima: il lenn de tschentament cun sia varionta simbolistica entagliada, las curregias su e sut fenestra cun lur quadrels gotisonts ni firlifanzas baroccas, e sisum il millesi, ornament scalpraus sut ils curmals.

Igl art sil mir, seigi il fresco ni sgrafitto, representa en general l'execuziun davart din professionist specialisau, ina lavur empustada, planisada, e che vul vegnir pagada aposta. Ei vul in mezen, e tals fauturs ein u corporaziuns — surtut la pleiv, claustra ni confraternitad —, u en cass pli rars, in individual cun bunas finanzas (um de carriera politica ni militar, della noblezia ni industria). Igl art sacral, quasi adina corporativ, ha contonschiu en tiara romontscha derasaziun admirabla, e per part in scalem de renum universal, regurdont ils num de Ziraun, s. Gieri a Razen, s. Rumetg a Falera, ni Vuorz e s. Sievi a Breil. Ins ha mo de consultar las ovras d'Erwin Poeschel.

En ferm contrast stat la scarta enumeraziun digl art mural civil ni profan en Surselva. Aunc sch'ins quenta ch'in bien ton ei sblihiu ni demoliu dapi il 16avel tschentaner — per exempel la renomada casa dil landr. de Florin a Mustér — sche restass ei pauc. Igl interessent de quella statistica anfla detagls ellas lavurs de Vögelin, Buholzer, Jenny e Poeschel. La situaziun hodierna ei minima: sper certs fragments secundars (per ex. «Nossadunnas» sin mirs-casa a Breil, Sevgein ed auters loghens), rest'ei strusch quater a nus enconuschentas ovras muralas d'interess artistic elevau: Il fresco digl Antonio de Tradate a Curaglia (1510), la composiziun heraldic-mitologica a Vuorz (1573), quella heraldic-embematica della Posta veglia a Flem-Casa d'Uaul sut (1588), epi surtut il vast ensembl della preit-casa a Sumvitg (1570), quest'ultima essend igl object de nossa lavur.

La Casa cun igl Um fier

Il num popular «Casa cun igl Um fier» stat en connex cun la professiun militar dil baghiader-possessur della casa. Il guerrier sisum sut la grunda encunter la damaun simbolisescha igl «art bellic» digl anteriur banderiel e capitani en survetsch franzos. Quei surnum ei gia menzionaus ella ediziun della «Passiun de Sumvitg» procurada da Caspar Decurtins en sia Chrestomazia.

L'ARCHITECTURA

Il baghetg ei stretgs ed aults, cun miraglia solida e profunda alla moda della casa fortificada ni «tuor» dil 16avel tschentaner. L'entira construcziun ha la tempra della «casa burgheisa» dils

Curiosità d'in Sumvitg zanistru

Gravura de fantasia dil 19avel tschentaner! Cun licenza d'artists han ils dessignaders-intagliaders C. Angerer ed E. Gladbach concentrau ils dus prominents monuments — la Baselgia de Sumvitg e la Casa cun igl Um fier — cun relocalar la casa sut via nova en senn cuntrari. Igl «Um fier», las cantunadas ed enramaziuns dellas fenestras originalas ein beinvesiblas. La casa-lenn annexa de sgr. mistral Wieland muossa aunc sia preit veglia culs dracs dils tetgals e curegias d'ornamentaziun rococo-tardiva dil miez-tschentaner XIX. Il tetg communabel porta la massiva crappa sin schlondas. Quella rara gravura, en possess de dr. Fidel Caviezel-Wieland (Cuera), ei titulada «**Häuser und Kirche in Somvix**», casa editura Caesar Schmidt, Turitg.

marcaus, d'in edifeci patrizian della renaschientscha. Las tschun partiziuns d'alzada — plaunterren, treis alzadas e surcombras, — ein beinvesiblas alla fatscha exteriura sin fundament della distribuziun fenestrala. Muort l'annexa orientala della hodierna casa Mistral Wieland — varga 250 onns pli giuvna —, ei la comparsa della casa dil landrechter meins svelta, pli pesonta che d'esser suletta. Forsa era quella preit confinonta e zuppada medemamein ornada cun maletgs.

Igl interior della casa ha oz negin interess artistic. Il mobilier dell'epoca — ina mischeida gothic-renaschentista — vegn ad esser svanius aschi spert sco la familia ha piars sia impurtonza, e quei en duas cuortas generaziuns.

L'entrada cun porta d'arviul romanic ei tipica per las casas medievalas e surviva en nossa val tochen 1600, medemamein las duas fignastrettas tschaler, reducidas per schurmetg encunter laders ed attacaders de tuttas sorts. La casa dil cau-ligia e mistral representava l'autoridad, cunteneva per ordinari la sala de dertgira, uustria, igl arcun-arhiv dellas bullas e purgameinas publicas, la truca dellas bandieras dil cumin. Gilli Maissen, staus banneret, capitani, mistral e cau-ligia, ha senza dubi giu tut quellas scharschas. Ei vuleva defender quels beins e dretgs, en temps de dispetta dadetgiert, en temps de pasch en moda simbolica . . .

L'emprema alzada imaginein nus d'esser stada igl «apartamento privat» dil landrechter: stiva, combra, cuschina, e tgamina. Las fenestras, en lur grondezia originala e per da gliez temps vastas, ein aunc oz circumdadas dals fenestrels e posts rehamein entagliai.

La secunda alzada ei senza dubi stada la rappresentativa de gala e parada, quella per representaziun d'uffeci e fiasta. Las curnischs en pictura illusionista, en surdimensiun plitost aduala en in palaz ducal, ein ina ferma indicaziun exteriura per l'anteriura existenza d'ina «stiva gronda» ni «sala». De quella opiniun ei era il publizist Willy Zeller.

Las combras e surcombras corrispundan alla tiarza e quarta alzada. Tut en tut, ina elongaziun arhitectonicamein imposanta per in vitg dils quendischtschien!

Il tetg original era de schlondas, cun oradem sil spitg in «giravent», — bandieretta de fier cun ala movibla.

L'OVRA PICTORICA DELLA FATSCHADA

Entochen la restauraziun 1967—68 eran aunc vesiblas, en condiziun malissima, certas ornamentaziuns della part superiuira: la cartuscha dedicatoria 1570, la heraldica dil patrun casa, dil Cumin e dellas Treis Ligias, il maletg sum-zeniester dil bien Lazarus, e sut quel il banderiel della Ligia Sura. Las fenestras sura muossavan ina secunda, tardiva e mediocra surpintada en fuorma d'umbrival a treis pézs. Grazia alla miniziusa e radeivla lavur digl artist-renovader Erhard Ressel de Fisingen ha la fassada part-sut rendiu nova veta a tschun maletgs stai blanchisai, e vitier ina ura de sulegl e dus tgaus-fragments d'in

turnier. Plirs de quels maletgs, surtut ils sogns Gieri e Martin, ein vegni completai en lur parts muncontas cun gust e capientscha, ina reconstrucziun en lingias generalas, tenidas en tuns grisch-talpa discrets.

SCHEMATISSEM DESCRIPTIV DELLAS PICTURAS

Igl ei vegniu allegau davart critics, e cun certa raschun, che l'entira composiziun della fatschada seigi fatga alla buona, alla maniera fabulistica senza plan e historia. In giudicat final ei strusch pusseivels perquei ch'ins sto supponer che la preit havevi 5—7 ulteriurs maletgs, surtut ella part dil tretetg. Malgrad tut san ins eruir treis motifs dominants:

1. Heraldica personala e civila
2. Pictura sacrala
3. Pictura cavalleresca

Suonda la descripziun sistematica dell'ovra, tenor las sis retschas, da sum a dem, zenier a dretg:

I RETSCHA

Center: Cartuscha rectangla, cun ur enramont alla moda classica. L'inscripziun en majusclas romanas secloma:

DAS - HVS - STAD - IN - GOTTES - HAND - ZV - DEM
LANTRICHDER - GILLI - MAISSEN - IST - ES - GEN
AND - ANO - DOMINI - 1 - 5 - 7 - 0

Sur dil baghiader-possessur mira notizias genealogic-biograficas el davos capetel de questa lavur.

Vart dretga: In pign fragment sut la fenestra dretg (surcombras) che ei nuot auter ch'ina restonza dell'anteriura enramaziun. Compareglia il funs dellas fenestras miez, oz restauradas. Immediat dretg dalla fenestra in rectanghel lingiau, en serrond duas columbas, ina sin peis e tschella en sgol per settschentar. Ei settracta d'ina imitaziun d'in columbari; forsa era in tal da tschella vart.

II RETSCHA

Vart zeniastra: La parabra biblica de Lazarus ed igl um reh. Illustraziun en tuns cotschens de fiug e flomma. Igl um reh condemnaus allas flommas pepetnas, ferton che Lazarus vegn re-

Gilli Maissen, il banneret della Ligia Sura

Cun quella rara pictura vexilologica ha il patrun casa schau perpetnizar sia posiziun ch'el haveva occupau anno 1548. Esser portastandarta de nosa pintga republica era ina gronda honor, e la mondura e spada de gala era leusunter. Il «cafanun» corrispunda gest allas tincturas tgietschen-alv della Ligia Sura.

Ei setracta della tinctura per la varianta veglia dell'arma Maissen a Sumvitg, tenor dretg heraldic reservada alla lingia ord la Casa cun igl Um fier. Per la genealogia mira il «*Fragment 1570—1870*» en aschunta.

Vart dretga: L'annunziaziun a Maria inscrets en fractura:

Der - engllysch - Gruez - Luc

Probabel era il plaid «Luc» (as) suondaus dalla ceffra dil vers biblic. Nossadunna ed aunghel annunziader en presentaziun manieristica, cun ils attributs correspondentes alla scena:

tscharts el ravugl d'Abraham. Inscriziun en fractura tudestga, cun excepziun dil plaid latin «Lazarus» e las inizialas «HZ».

Der reichman in Der Hell:

Lazarus in Abrahams
Schosz Luc ryj HZ

Las inizialas HZ ein tochen oz vegnidas survesidas. Mira il sequent capetel sur digl autur inizialist anonim.

Center: Uoppen de Gilli Maissen. La blasonaziun ei: in scut fendiu, cun dretg treis pals cotschens sin funs alv, zeniester d'azur, enamiez ina steila cotschna de sis radis. L'arma ei purtada da dus aunghels sgu-lonts ed enschanuglias, de tuns cotschens cun alas gaggias (tgietschen-blau-verd) e tschentascorda en zugls e cun misaroclas (blau).

la columba simbol dil sogn Spért, la vasa de flurs segn della purschaladad, ed igl arzaunghel Gabriel che porta cruna cun crusch e scepter.

III RETSCHA

Vart zeniastira: «Gilli Maissen, banneret della Ligia Grischa». Quella unica ed interessanta illustraziun dil banderiel (banneret, banaher, bannerherr) della truppa della Ligia Grischa, muossa senza dubi l'effigia dil patrun della casa. Gilli Maissen ei daveras documentaus 1548 sco «vexillifer» ni portabandiera della Ligia Grischa, e vegn ad haver purtau ella en las battaglias della «Liga» en Frontscha. En temps de pasch era il banneret ina deilas aultas dignitads ella republica, en temps d'uiara deva el temprà e color alla compagnia, secundond il commando dil capitani. Gilli Maissen s'avonza en cuort temps agl emprem post, essend gia 1552—53 in dils capitani della Treis Ligias ellas campagnas della Piccardia.

La bandiera ei blasonada de sequenta moda: spartgida, sura tgietschen, sut alv cun dus pals cotschens. Quellas colurs corrispundan allas tincturas della veglia arma della Ligia Sura. Gl'emblem ei dil tip gonfalone, origin de nos «cafanuns» de processiuun.

Il cavalier stat en atenziun stendida, peis slargiai e bratsch en steric trianghel. Era la lunghissima spada cun pum e ma-

Per studi comparativ vegn cheu muossau la cunterpart della Ligia della diesch Dertgiras, cun la standarta blau-dorada. Il bandierel de 1602 senumna «Johann Guller, alter Landts-hauptma Veltlins und Landtama uff Davoß». In mussament che landrechters e guvernatur en Valtellina schavan bugen seportretar ella schitta uniforma de banneret, aunc onns suenter! (Dad in vitragl dil Museum Retic a Cuera).

netscha de parada stat en posiziun obliqua, tut tenor reglement militar dil temps.

L'uniforma de cuirass e caultscha cuorta, cun schuialas e cumbels de scharnier, ei plitost ina de parada e pompa che de combat; quei ei era manifestau cun il beret — enstagl helm — mess sin in tgau cun barb'e barbis ed eglia da pitgiva. Igl um stat sin in toc tschespet fluriu.

Center: Heraldica dil Cumin della Cadi e dellas Treis Ligias Reticas. Scuts tschentai en stretga lingia horizontala, de fuorma renaschiantscha che fan l'illusiuin de pender cun cordas vid crutschs. Ils motifs seblasoneschan suondontamein:

1. *Arma della Cadi:* Scut fendius, cun mintga mesadad spartgida tschun gadas, ellas colurs della Cadi: tgietschen e verd en alternaziun cunterposta. Pareglia las medemas colurs per il manti dil salter de cumin e per las bandieras hodiernas della cumpignia de mats de Mustér.

2. *Arma della Ligia Grischa:* Crusch alva sin funs tgietschen. Ei setracta cheu aunc dellas colurs dell'arma primitiva della Ligia Sura. E. Poeschel ha supponiu avon la restauraziun, che la crusch seigi miez alva e miez grischa. Quei constat buca.

3. *Arma della Ligia digl Uestg:* Capricorn ner rampant sin funs alv. Igl animal della Ligia de Diu ei delineaus cun certa eleganza e linschieradad.

4. *Arma della Ligia de Diesch Dertgiras:* Igl Um selvadi cun pignuscal sragischau verds sin funs tgietschen. Quei scut, staus fetg sblihius, ei era en siu present stadi nunclars en colur e dessegn.

Ils quater scuts ein capetschai dal «meil imperial»: quater pigns munds enferlai d'ina cruschetta.

L'entira combinaziun ei ina raritad extraordinaria per la heraldica grischuna.

Vart dretga: Pictura della Levada dil Segner e Giuvenessendi: Christus sin in globet terrester, cun bratscha stendida en segn de benedir, il pèz nius e zugliaus en in manti de fauldas, tgau cun aureola e circumdaus da nimbus e nibels, da maun dretg Nossadunna e zeniester il giuvnal sogn Gion Evangelist. Sil funs duas persunas niuas che levan dalla fossa, probabel

simbolisond Adam ed Eva che representan en fuorma reducida il di adessa per l'entira carstgaunadad. Quella meinsusitada combinaziun della resurrecziun dil Segner e dils carstgauns ei en-sesez ina fermrestrenschiada presentaziun dil Giuvenessendi minus il truament dellas olmas salvadas e condemnadas en preschientscha dils aunghels tibonts e la comunitad dils sogns. Sur de nossa attribuziun de quei maletg agl artist anonim «*Meister de Tumegl 1597*» mira il capetel suandont: *Sin l'enquera dils auturs dell'ovra.*

IV CENTRUM

El center della preit sesanflan dus fragments de cavaliers. Ei setracta de restonzas — trunc e tgau — della corunaziun per la garnitura dellas fenestras sut (emprema alzada) e corrispundan als dus hellebardiers dell'alzada sura. La figura zeniester porta nera capiall'aulta rodonda cun ala e geppa de vali cun stremas cotschnas. Tschel damaundretg, pli intacts, ei in galantum de palaz en posiziun de turnier de gala: gilet blau cun mongias alvas, beret cuort e la lanza stendida a calun. Ins suppona che siu visavis purtavi era ina arma de cunterattacca, formond ensemmen in motiv de turnier cavallaresc. Ils dus fragments dattan perdetga dil superiur artist de 1570 e fladan il spért elegant dil 16avel tschentaner e las experienzas militaras de Gilli Maissen.

V QUARTA RETSCHA

Miez-zeniester: Pictura digl arzaunghel Mihel. Figura, schegie plitost primitiva, de moviment dramatic. Igl aunghel fulminescha la spada dil truament el maun dretg, stendend las alas a miez-sgol, las zoclas della tschenta en turnighel, ed el maun dretg la stadera dellas Olmas. Quei simbol medieval, savens tschentaus el Giuvenessendi dils timpanons sur portas de catedralas muossa cheu ina «olma salvada» en fuorma d'in affon innocent che tegn ils mauns en devoziun e pren la surpeisa ella lutga cul giavalet verd che dat la cua e sesforza adumbatten per smaccar la cunterpeisa en sia favur.

Inscripziun en letra latina majuscla:

S. MICHAEL

e sut il maletg il versichel biblic, incomplet en fractura tudestga:

Unt - litt - grosse - nott - truw - ist - [...]

[...r] - Don - Falsch - haitt - ist - geboren - g[e...]

[...] - Hott - Denn - Seg - verlorzenn - [...]

La vart miez-dretga ei blanchisada, denton sto esser stada maligiada.

VI TSCHUNAVLA RETSCHA (TSCHALER)

Vart zeniastra: Pictura equestra de sogn Gieri Cavalier. Mo la part dretga dil maletg ei restada, cun il tgau dil cavagl ner che attacca il drac tgietschen che vegn furau dalla lontscha dil sogn. Sura dretg ei il casti ed avon quel, en figura diminutiva, la dunschala liberada che porta ina cruna de princessa e vestgiu tgietschen, tut malamein vesibel. Il renovader, sgr. Ressel, ha completau cun gronda capientscha las parts muncontas, v. d. il tgau helmau de s. Gieri, cun bratsch che carga la lontscha, e consequentamein combas davos e cua dil cavagl fatgs empermiez da miradurs barbars.

Inscripziun en fractura sur il maletg:

Der - Hayllig - sa (n) dt - gery -

Vart miez-zeniastra: Pictura de sogn Martin, patrun della Claustra de Mustér. La part sura dil maletg ei segirada: la statura dil sogn cavalcont, cun remarcabla expressiun visuala dil tgau cun beret renaschiment e aurola, ella bratscha spada e manti stendius per vegnir spartius. Il tgau dil tguli, plitost ch'in cavagl de format, ei — silmeins oz suenter restaurar — empau problematic. Il funs indichescha cuntrada collinusa, cun dretg in castiun fermamein turrellaus. La part sut empaglia ei vegnida lineada dal renovader, completond il rugadur che spetga il toc manti, e las combas dil cavagl.

Inscripziun sur il maletg, en fractura tudestga ils emprems treis plaids, ed en majusclas romanas il num dil sogn:

Der - Hayllig - sand - MARTIN

Center: Scena cun gruppa de glied en moviment, deplorablamein svanida da maun dretg, il punct culminont dil maletg; tgaus de carschi ed affons aunc vesibels el center, e bein re-

stauraus zenierster. La composiziun fuss la megliera dell'entira ovra: sin il funs paisaschist cun greppa, uaul, rest'il maletg dividius en duas parts tras ina plonta. Zenierster de quella paran ils treis umens d'esser plitost ils observaturs-commentataders della scena; il galantun sil plaun davon ha ina tenuta manierista d'emprema classa e porta beret elegant, veston de vali cun stremas neras, e caultschas stretgas suenter comba, tut alla moda d'in signur della renaschientscha. El stenda la bratscha en gesta oratoria, e ses dus cumpogns meins noblamein vestgi — probabel ses fumegls —, cattan d'agur il cunfar della scena. Da tschella vart dil pumer carschi ed affons che tilan viers dretg; lur testas fan endament las illustraziuns de pievel cumin egl art dils artists tudestgs e flamands. Ei quei ina representaziun profana ni sacrala? Grev ded eruir. La personalitad da maun dretg che cloma tut quell'attenziun ei demolida tochen silla contura dil frunt; ella para d'esser stada circumdada d'ina mandorla. Ins savess imaginar in sogn miraculus: in Bistgaun cavalier ni Stiafen protomartir?

L'inscripziun sur il maletg ei memia defecta ed illegibla per arrivar a certas conclusiuns sur dil tema. Ina fuormla analoga als maletgs de s. Martin e s. Gieri, «Der Hayllig San...» ei questionabla.

Igl Um de fier en ornat de panza e parada

Mondura de cuirass cun bratscheras (brassards) e queisseras (cuissards), cappelina de combat, mazza de guerrier e pum dil «pugnol svizzer». Quei cavalier en gamaschas cun bindella ei negin auter ch'il patrun casa, landrechter Gilli Maissen, staus 1552—53 capitani della Ligia Grischa en survetsch dil retg Hendri II. de Frontscha.

L'annunziasiun e sogn Mihel Arzaunghel

Ins comparegli quels dus maletgs baroc-primitiv, fatgs dad in mediocher, mo svelt pictur, cun l'aula qualitat dils sogns Martin e Gieri! Frapponts contrasts ch'ins sa mo declarar cun la tesa ch'ei setracti cheu d'in secund artist viagiont che ha mess siu bul silla preit-crap viers la fin dil 17avel tschentaner. Nossa identificaziun digl inizialist «H. Z.» corrispunda cugl anonim «pictur de Tumeagl 1597». (Compareglia maletg p. 139 sura).

Vart dretga: L'ura de suleagl, cun quadrant blau e fuorma de miez-tscherchel, ei dominada dad in suleagl tgietschen alternond de radis adempetz e flammegionts. Duas stremas cotschnas spartan la bindella alva dellas ceffras neras; quei urari va dallas tschun della damaun allas tschun della sera ed ei inscretts alla moda romana. Il diever original dell'ura palesa che la casa havevi inaga vesta libra viers la val ed il Rein. Da gliez temps — 1570 —, cura che cuorts ed uclauns eran pli habitai haveva «Vitag», il center parochial, forsa 5—8 casas. Oz ha quella romantica ura strusch «dis de suleagl», essend umbri-vada da casas vischinas sut via nova!

VII FENESTRAS ORNAMENTALAS

Las duas fenestras dublas dell'alzada amiez, da mintga vart dellas armas heraldicas, indicheschan gia exteriuramein l'impurtonza digl apartament: stiva biala ni sala d'honor. Las fenestras, malgrad differentas grondezias, ein decoradas en fuorma schumallina. L'enramaziun pictorica, plitost exagerada en sia proporziun, ha las lingias classicas della renaschientscha. Consolas e fries, de reha ciselaziun ariusa, ein protuberadas da flurs-gelgia, la *fleur-de-lis*, simbol d'attaschadadad dils Maissens alla Cruna de Frontscha. La coloristica ei de tuns cotschens,

blaus e verds. Omisdus spitgs ein corunai da guardias, — dus «umens cul halumbart» en helms cun plema sgulonta, che miran égl ad égl. Puspei vérs motivs per la veta militara de Gilli Maissen. In detagl nunsimetric ei che la fenestra zeniastra porta agl ur della consola dus aunghelets sesa-cantuns en equilibrium, sunond la posauna. (Puttos cun alas blauas). La fenestra dretg ha enstagl dus pums tschentai sin feglia.

L'entira fenestraziun pompusa, superponida dalla cartuscha-inscripziun, centrada dall'arma dil patrun casa e ligiada dalla retscha quadrupla dellas armas Cadi-Treis Ligias, — ed antruras aunc completada dals dus guerriers cun lanza, oz mo aunc en fragments, — quell'entira composiziun de tempra veramein classica san ins ira ad encurir el Grischn! Ins stuess pilver ira els marcaus de Sogn Gagl, Schaffusa e Lucerna per anflar in art mural cun tals gusts raffinai dils 16avel tschentaner.

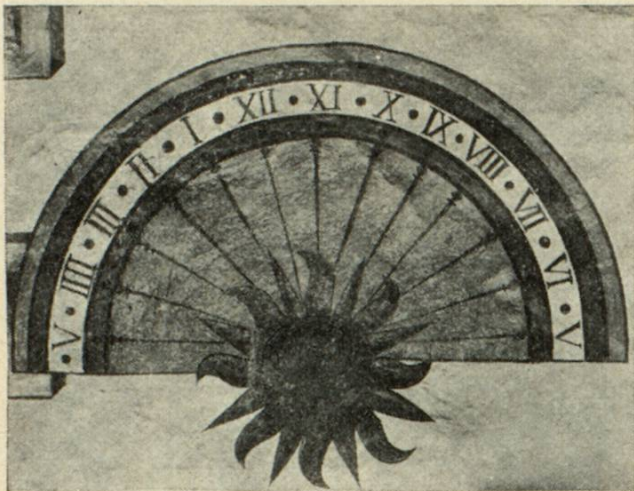

Dus sogns cavaliers

Sogn Martin, patrun della Claustra e dil Cumin della Cadi, e sogn Gery (variante veglromontscha per Gieri), patrun della Ligia Grisch, stattan cheu per modell ed exempel dil capitani Gilli Maissen. Grazia alla minuziusa scrutaziun d'artist-restaurader Erhard Ressel de Fisingen (TG) ein quellas duas picturas renaschentistas de 1570 vegnidas alla glisch. Surtut la nobla figura de sogn Martin del Tours, cun beret e barba, spada e manti en eleganta e discreta schesta, tradescha in artist de buns talents. Las parts muncontas ein vegnidas conturadas en oreifra harmonia cun l'entira tematica. Beinvesibla ei era la marcanta cantunada-illusium de «quaders imitai» (zeniester da s. Gieri). — (Pareglia maletg p. 139 sut).

VIII IGL «UM FIER»

Igl «Um fier», che ha caschunau il num della casa ei plazzaus silla preit encunter la damaun, ad ault sut las grundas ed ei de surmesira; sia lunghezia equivala nov e miez «quaders» della cantunada fingida, ed essend mintga crap intragliauter

L'ura de sulegl

En fuorma de miez-tscherchel, encorunaus dad in sulegl fulminont, muossa il quadrant en cefras romanas las uras dellas tschun della damaun tochen las tschun della sera. Oz tonsch'il sulegl strusch neutier per annunziar al vian-dont:

30 cm aults, fa quei ch'il capitani en mondura de fier ei ca. 2.85 m.

Siu cumbel e pei zeniester ein tagliai dalla preit della casa annexa, in mussament depli che leza ei vegnida aschunta pli tard. Quella casa de mistral Wieland, oz entolada, muossass davostier ina preit lenn databla cun absoluta segirtad denter 1800—1850, vul dir della perioda ornamentista dils «meisters de Schlans e de Morissen» (Caduff e Col-lenberg), ils davos gronds artisans della preit lenn de mugrins avon la decadenza

totala, pér ozildi per part superada. Las garnituras de quels meisters era d'in rococo tardiv.

Il prominent historicist d'art, S. Vögelin, ha discret gia anno 1886 quei cavalier surdimensionau, e quei taluisa:

«Auf der Schmalseite gegen die Kirche sieht man einen vom Kopf bis zum Fuss geharnischten Rittersmann mit Streitkolben (in der Tracht von Ende des XVI oder Anfang des XVII Jahrhunderts). Im Volk gilt «der Mann im Eisen» als das Bildnis des Landrichters Nikolaus Maysen, der in der Geschichte des grauen Bundes im XVII Jahrhundert eine hervorragende Rolle spielte und nach seinem gewaltsamen mysteriösen Tode (1677) eine halb sagenhafte Figur wurde. Vergleiche Dr. C. Decurtins, Landrichter Nikolaus Maissen, — Ein Beitrag zur Geschichte des Bündner Oberlandes».

La pura legenda ch'igl «um fier» depingi Clau Maissen ei pilver restada viva a Sumvitg tochen sin il di ded oz. Ins savess aunc aschuntar la détga che Clau Maissen hagi schau far la fenestra sut il cavalier per ch'el sappi «assister alla sontga Messa» a distanza discreta, cun vesta en lingia directa: fenestra — porta baselgia — altar. Malgrad cronologicamein nunpusseivel — il landrechter della Casacrap ei naschius 1621 —, ei la pia historia buca senza interess. Da quei temps havevan precis,

prelats, abadessas e nobels lur cucheras e truccas specialas e privatissimas! Ei vegn endament la renomada combra-teschamber dil retg Felipe II de Spagna el monasteri sogn Lu-regn digl Escorial.

Quei guerrier d'impersanta comparsa ei en in cert grau il pendant dil «banderiel della Ligia Grischa» sura discrets. Igl «um fier» ei nuot auter ch'in capitani, avon 1600 il pli ault scalem d'officier per la truppa svizzera e grischuna en survetsch jester. Las treis Ligias Reticas havevan treis capos per a per, *primi inter pares*; il capitani della Ligia Grischa haveva denton il dretg e la honur ded ira ordavon cun sia compagnia; nunobservaziun de quella etiquetta militara ha dau beinenqual rizraz.

Semegliant all'identificaziun quasi-certa de Gilli Maissen il vegl sco banderiel militar illustraus sila preit principala, aschia fuss ei logic de metter igl «um fier» ni capitani della Ligia en connex culla historia personala della casa. Nossa tesa fuss, che quei cavalier seigi in portret contemporan (1570) de

Gilli Maissen, patrun della casa. In portret en memoria de sias campagnas sco capitani della Ligia Grischa ella Picardia 1552.

Il cavalier porta armatura de gala: capellina ciselada cun ur lad, turschet cuort ceremonial ni bigetta de commando, sabel de parada, panza leva en tuns alvs e blaus, e caultscha cuorta cun gamaschas bindelladas. La cadeina de cavalier sur schuiala giu indichescha undrientscha da pussonzas jastras — Frontscha, Vaniescha — e stat medemamein en relaziun historica cul patrun della casa.

IX L'ORNAMENTICA DE CANTUNADA

L'ornamentica dils cantuns casa, da sum tochen dem, ein d'in tip monoton, e gest perquei de forza expressiva. Igl effect de «crap de cantun» vul dir casa fortificada, defensibla, adeguata per in um che representa aults uffecis della tiara. L'illusiuin optica vegn auncallura alzada dallas profunditads fingidas grazia als contrasts ner-grisch-alvs. Quels «quaders d'imitaziun», tenor il tierm tecnic, ein tschentai en fuorma alternativamein survargonta.

SIN L'ENQUERA DE DUS ARTISTS ANONIMS: 1570 e H. Z. 1597?

Schurnalists han remarcau, buca senza raschun, che gl'entir plan pictoric della preit per la Casa cun igl Um fier seigi vegnius concepius dagl artist sin bien gartetg e tenor luna. Quella discrepanza ha denton raschuns pli profundas, sche nus mein in pass pli lunsch e valetain l'ovra per se en fuorma e cuntegn. In studi critic dils detagls: posa e moviment dellas figuras, fatschas, mauns, cavels, il colorit e la costumologia, tut quei fa clar ch'ei setracti de dus differentes stils, duas differentas epocas digl art: *la Renaschientscha ed il Baroc*. Sin basa de quella opiniun stuein nus era supponer la tesa de dus differentes artists. Quella hipotesa anfla auncallura depli credibilitad sche nus compareglien il stil d'epoca e la qualitat artistica dils maletgs. Nossa emprova de zavrada fuss la sequenta:

a) *Il pictur anonim de 1570*

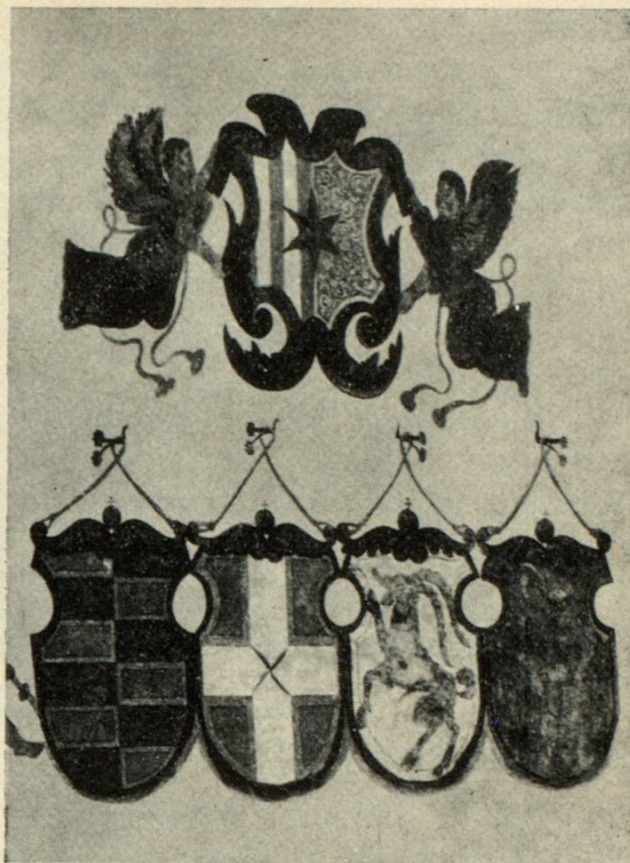
Quei artist anonim ha evidentamein tschentau il millesi «1570» e la cartuscha dedicatoria, scretta en majusclas romanas;

de medem stil renaschientscha ein era las armas e surtut las enramaziuns dellas fenestras cun ils dus hellebardiers (sura) ed ils fragments de cavaliers (sut). Medemamein saudan la tenuta e las uniformas, bandiera ed armas dil «Banderiel della Ligia Grischia» e digl «Um de fier» al 16avel tschentaner. Ils treis maletgs giudem, s. Gieri, s. Martin e la scena-fragment nunidentificada («il galantum en vali») tradeschan il bien artist original della casa: costums, posas e moviments muossan il gust urban e refinau che va a prau cul temps de capa e spada de capitani Gilli Maissen.

b) Il «*pictur de Tumegl 1597*» (Inizialist «H. Z.»?)

La pictura sum-zeniester dil Lazarus ni «*der Reichman in der Höll*» ei signaus cun las inizialas «H. Z.». Quei mediocher

maletg stat maina apera culs originals de 1570 suramenzionai. Dell'opiniun ch'ei setracti d'ina pictura d'epoca pli tarda ei era il pictur-restaurader E. Ressel. Denton pli marcantamein baroccas ein las picturas che sgr. Ressel ha mess a glisch sisum-dretg: «*Maria ed igl aunghel annunziader*» e «*la Levada de Christus e dils carstgauns*». Igl ei quei Niessegner en sia composiziun che dat a nus pusseivladads comparativas cun agid dellas ovras d'E. Poeschel sur dils *Monuments d'Art el Grischun*. Il grond

Armas de Gilli Maissen, dil Cumin della Cadi e las Treis Ligias

L'arma de Gilli Maissen, tenuta da dus aunghels sgulonts, ei messa en in scut en fuorma de cartuscha ed indichescha influenzas germanas. Il funs dretg, — treis pals cotschens sin alv — fa endamen las colurs della Ligia Sura (veglia tinctura). La steila cotschna de sis radis ed il funs azur (zeniester) ein pli tard daventai, en fuorma variada, l'arma de Clau Maissen.

La retscha sut: scuts dil cumin della Cadi, della Ligia Sura (veglia varianta), della Ligia de Diu (capricorn) e della Ligia de Tavau (um selvadi).

fresco dil «Gi adessa» silla preit dil tierz giuf encunter sera ella baselgia parochiala de Tumeagl ha in Christus tronisont che ei de identica tempra e dessegn sco quel de Sumvitg: sterica posa cun trunc e bratscha niua, zugliaus en in manti sur schuiala e ravugl, corunaus da gloriola e circumdaus da nimbus, dretg e zeniester cumpignaus da Nossadunna e sogn Gion il giuvnal. Sch'ei maunca a Sumvitg l'aschunta monumentalala dil «Truament» (ils dudisch apostels, las olmas salvadas e quellas condegnadas alla peina dils uffiarms), anfleinsa puspei sin omisduas composiziuns in funs cul medem motiv: la levada dils carstgauns ord fossas aviartas. Per Tumeagl ei quei pictur naiv dataus cun 1597, e per Sumvitg sco inizialist «H. Z.». Poeschel constatescha il medem artist a Panaduz, e dat la sequenta critica:

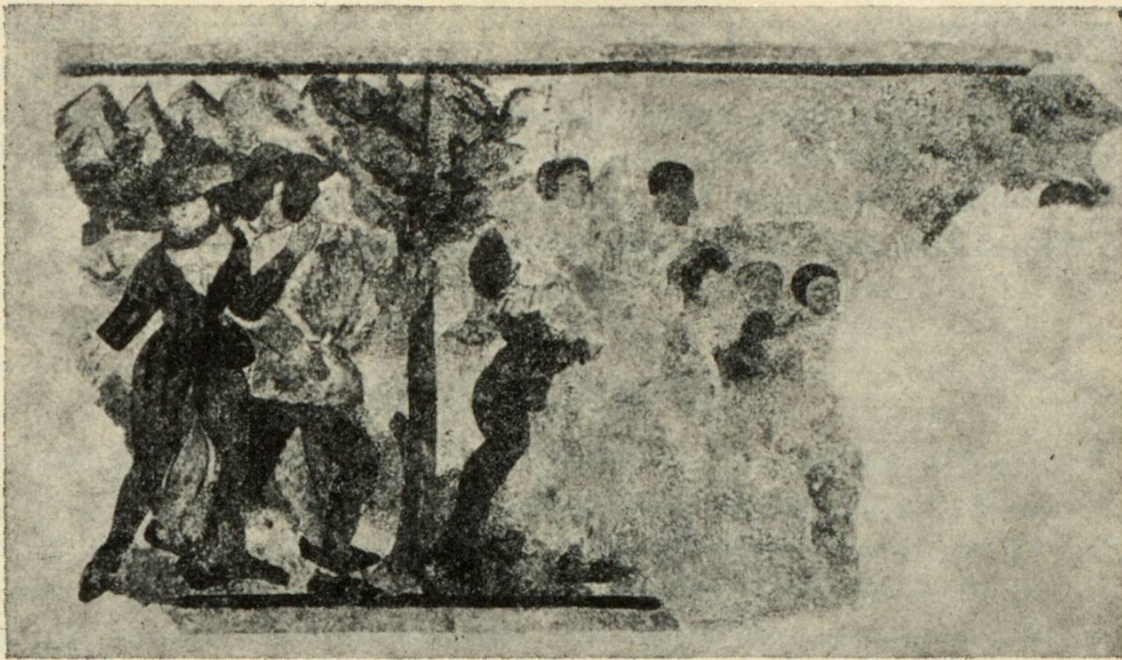
«Diese Arbeiten, von naiver Auffassung und ländlich un gelenkter Hand zeugend, doch originell durch burleske Züge und die Einkleidung der handelnden Personen in das Kostüm der damaligen Zeit, stammen von der gleichen Hand, die 1597 die Wandbilder in der Tomilser Kirche schuf...» (KDM Gr. 3, p. 6)

Il plaid «burlesc» vala era per il «s. Mihel» cun spada e stadera a Sumvitg, tut baroccadad imaginativa, ruhomein rurala, infantilmein sincera e mediocra. Tgi che quei «H. Z.» fuss resta perinaga zuppau. Probabel in artist viandont cun pennel e colurs sin catla, che ha visitau Sumvitg entuorn 1597, il temps ch'il secund possessur della Casa cun igl Um fier, Gilli Maissen il giuven, era all'entschatta de sia carriera politica. Il pictur grischun, Hans Ardüser (1557—ca. 1615) ch'ei vegnius menzionaus en connex cun la casa de Sumvitg, vegn strusch en domonda.

Tut ei capeivel: picturs viandonts dumandavan per lavur nua ch'ei sedeva. In bi di el 17avel tschentaner s'annunzia in de quels — forse vev'el gest finiu ina lavur vid la baselgia barocca de Sumvitg (1633) e vuleva aunc far ina gudignada supplementaria —, ed el carmalescha ils patrums casa d'aunc aschuntar sin quella «biala preit» in per maletgs dil niev gust...

BIOGRAFIA DE LANDR. GILLI MAISSEN IL VEGL

Muort munconza de cudischs baselgia pil 16avel tschentaner, ei ni il datum de naschientscha ni quel della mort marcaus per

In fragment de gronda tempra artistica

Quella capo-pictura della casa, deplorablamein fragmentaria e nunidentificada, savess'ins oz titular il «Cavalier cun dus fumegls e pievel cumin», ina composiziun forsa profana, che stat en moviment viers vart dretga, nua ch'il center dil tema resta demolius e piars. Ils dus stans socials ein separai dalla plonta. Il cavalier (zeniester) ei in ver um della Renaschientscha: tschiep de vali cun stremas, caul-tscha stretga, barba beintagliada e beret alla tudestga, e gesticulaziun de bialas manieras! Ses dus cumpogns han pli sempla mondura de fumegl. Las fuormas e tgaus della gruppa da maun dretg fan endament ils motivs dils lansknechts, fiffers e pievel cumin dils picturs svizer-tudestgs e flamands dil 16/17avel tschentaner.

il fundatur della Casa cun igl Um fier. Ses trenta onns ded um activ ella veta publica crodan denter 1545—75. Anno 1548 eis el menzionaus sco banneret della Ligia Grischa, e quater onns pli tard meina el la compagnia della Ligia Grischa ellas bat-taglias franco-spagnolaz ella Picardia, sut la bandiera dil retg de Frontscha. Turnaus ch'el ei en patria, stat la porta aviarta als treis pli aults uffecis della pintga Republica: la mistralia, il landrechterat e la capitania generala en Valtellina. Per mistral della Cadi vegn el tschernius per dus biennis, 1555—56 e 1558—60, e cau della Ligia Grischa eis el treis gadas: 1558, 1567 e 1573. Il garigiau post de guvernatur e capitani general a Sunder occupescha Gilli Maissen ils onns 1561—63.

Schegie ch'ei exista oz negins diaris ni scartiras personalas dil landrechter, anfl'ins sia activitad politica menzionada en debiars documents dils arhivs vischnaunca, ed els protocols

dellas Ligias: sco capo-derschader dil «cussegl dils quendisch» a Trun ha el dau sentenza sur de dretgs e dispettas pertuccond pascalaziun ded alps, contribuziuns per punts sul Rein, relaziuns de vias cun Glaruna. De pli vasta impurtonza ei sia intervenziun egl uestgiu de Cuera sco representant della part catolica els liungs debats della reformaziun-cunterreforma.

ILS DESCENDENTS

Sur dellas relaziuns de famiglia dils avdents della casa cun igl um de fier saveinsa pauc. Allianzas cun schlattas de lur pèr han ils Maissens fatg a Surrein ed a Rueun. Ina feglia de Gilli il vegl ei stada maridada cun giuncher Luzi de Capol, possessur dil bein e la cuort «Praubi» sil plaun de Surrein. Quella lingia sumovitgesa della fetg derasada, mo politicamein impurtonta famiglia retica Capaul-Capol ha giugau ina zun modesta rolla publica ella Cadi deno ell'atgna vischnaunca, seigi sco liugtenents (litinents, statalters) ed ugaus baselgia. La pleiv de Sumvitg ha d'engraziar l'existenza della hodierna imposanta baselgia barocca surtut a Luzi de Capol (il giuven) ed a siu convischin Padrutt Maissen (bab de Clau Maissen), ils quals han dirigiù e surveigliu la planisaziun e construcziun de sogn Gion Battista ils 1633.

Tenor usit general ellas famiglias de honors ha landr. Gilli Maissen in feagl che suonda sia carriera politica. Quei Gilli Maissen «il giuven» entscheiva medemamein sut ils auspezis della Frontscha, eis el gie menzionaus sco siu bab sillas gliestas de pensiun franzosa, 1587. El s'avonza als medems aults uffecis sco siu bab: 1608, 1618 e 1621 cau della Ligia Grischa, 1609 vicari en Valtellina, in post de cusseglier-giurist sut il guvernatur a Sunder. El daventa il capo menader della partida veneziana el Grischun, retscheiva l'enconuschenta cadeina ded aur «cun quater fils» dil Duca de Vaniescha e vegn a mauns ad ina dellas usitadas «dertgiras nauschas», laschond brav mantun ducats sin meisa de castitgs. In act pli pietus ei siu beinvegni ch'el fa 1581 al Sogn de Milaun, il cardinal Carli Borromeo, ensemen cun auters nobilumens della Cadi seradunai a Mustér. Sia ambassada ad Enipont (Innsbruck) 1621 en favur della pasch denter Austria e l'Engiadina-Portenza ei discreta ellas cronicas de

ses dus con-ambassadors, Fortunat Sprecher de Bernegg e Fortunat Juvalta.

La parantella de Gilli Maissen il giuven cun la prominenta famiglia de Florin a Rueun ei buca clara; mintgacass ha el per part viviu a Rueun nua ch'el possedeva beins. Cun el, — en duas cuortas generaziuns — piarda la illustra casa digl um fier tutta impurtonza publica e politica. Fridas politics? Munconza de talents? Igl ei buca d'emblidar ch'ils dus landrechters eran della partida franzosa e veneziana. Uss arriva il grond tschentaner dils «Spagnols». Il capitulat de Milaun 1639 porta novs umens alla testa en Surselva. Ils de Monts han ils uestgs silla sedia de sogn Gliezi, in dinamic canoni de Ruschein, Mattias Sgier humilitescha ils prenciavats de Mustér en lur ambiziuns terrestras, ed in vischin dils anteriurs landrechters de Sumvitg, de medem num e schlatta, ei ussa il grond um dils Spagnols sin buora de cumin: Clau Maissen, che pren naven il manti della mistralia als adherents della Frontscha: ils Castelbergs e de Medell.

La digren dell'impurtonza politica e sociala della famiglia vegn era ad haver muntau la sperdita della casa. Tut quei che nus savein ei che la Casa cun igl Um de fier daventa el 18avel tschentaner proprietad dils Spazins, patrizis de Blinzuna. Anno 1740 ei Hercli Andriu Spazin secasaus a Sumvitg entras mari-daglia cun Giuanna Emilia Cristina de Maissen, feglia de mistral Adalbert e biadia de Clau Maissen. Ils davos Spazins, aunc oz prelegi el rodel della pleiv, han bandunau Sumvitg entuorn 1820—40 per serender a Lyon, nua ch'il num exista aunc ozildi. Ils 1880 ei la casa daventada possess della famiglia Cajacob, en suondonta successiun: Gion Battista Cajacob († 1919), siu fegl Ludovic Cajacob († 1959), ed oz fargliuns Cajacob a Vitg. Igl ei 25 onns ch'igl autur de questas lingias, lura student, ha discurriu cun sgr. Ludovic Cajacob e fegls sur della historia ed ina necessaria restauraziun della casa. Cul temps ei quei desideri dils possessurs daventaus realitad havend retschiert sustegn e promoziun officiala.

Cun quei pren la cuorta historia d'ina famiglia sia fin. Ils descendents che nus havein persequitau genealogicamein tochen els 1870 han giu ni num ni pum, ed han viviu quietamein — e forsa pli ventireivels — per tschun generaziuns a Sumvitg; silpli lur prenums fan aunc endament lur antenats aventuriers

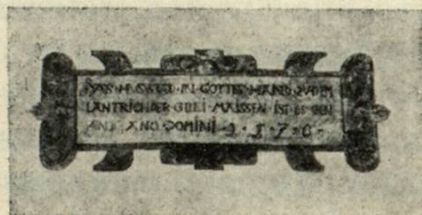
che maven en Frontscha per far carriera e daner. Ils 1850 sva-
neschan ils solis descendents segirs della Casa cun igl Um fier
en Bavaria, cun in grond pass engiuvians, ed ins ha mai pli udiu
zatgei ded els.

A Sumvitg surviva denton in monument tut il cunfar e var-
gar dils dus Gillis e lur figlialonza; lur capitancias egl jester,
lur pussonza el Cumin ed en Valtellina, lur honors e cadeinas
ded aur ein svanidas ed emblidadas. Quei ch'ei restau, ed ussa
restaurau, e vegn admirau da dumiestis e jasters, quei ei la biala
ovra artistica che landr. Gilli il vegl ha schau far ed ornar el
ver spert dil Galantum della Renaschientscha: la «Casa digl
Um fier», 1570; ni gest avon 400 onns . . .

Vignetta dil patrun-casa

La cartuscha cun dedicaziun en versichel tudestg e millesi
ha il suandont text:

LANTRICHDER - GILLI - MAISSEN - IST - ES - GEN -
DAS - HVS - STAD - IN - GOTTES - HAND - ZV - DEM
AND - ANO - DOMINI - 1 - 5 - 7 - 0 -

BIBLIOGRAFIA

- (Anonim) NBZ (Cuera), 41 (17. 2. 1968), p. 3, ill.
 Bächtold, Hans R. *Jubilierendes Landrichter-Haus im (!) Somvix*, NBZ (Cuera), 111 (17. 4. 1970), p. 3
- Bener, G. sen. *Bündner Schwerter und Degen*, Bischofberger, Cuera, 1939, p. 12
- Buholzer, Columban *Fassadenmalerei im nordwestlichen Graubünden*, Bündner Monatsblatt 1930, p. 175
- von Castelmur, Anton *Maissen*, HBL 5, Neuchâtel 1929, p. 4
Landr. Nikolaus (Clau) Maissen, Sprecher & Eggerling, Cuera, 1929, p. 2
- Juvalta, Fortunat *Denkwürdigkeiten . . . 1567—1649* (Ediziuin tudestga da C. von Mohr), Hitz, Cuera, 1848, p. 64 ff.
- Leu, Hans Jacob *Allg. Helvetisches . . . Lexicon*, Turitg 1747, vol. 13, p. 178
- Maissen, Augustin *La famiglia (de) Maissen*, sep. da: Schweizer Geschlechterbuch/Almanach généalogique suisse, vol. 12, Turitg, 1965, p. 5
Die Surselva — das Bündner Oberland, Heimatschutz 54, no. 1, 1959, pp. 8 + 18 ill.
- Pfister, Alexander *Ils temps dellas partidas ella Ligia Grischa, (1600—1639)*, Annalas della SRR 45/46/48/49, Cuera, 1931—36
- H. P. (Hans Plattner) e W. Zeller *Haus Maissen (Cajacob)*, Somvix, NBZ (Cuera) 166 (23. 6. 1965)
- Poeschel, Erwin *Maissen Häuser*, en: *Kunstdenkmäler der Schweiz, Graub. IV*, p. 398—400, ill. *KDM Graub. III*, p. 6 (Bonaduz) e p. 158—161, ill. 148 (Tumegl) *Ms.* (Correspondenza 8. 8. 1971)
- Ressel, Erhard *Historia . . .* St. Gallen, T. Hochreutiner, MDCCI, pp. 287 ff.
- Sprecher von Bernegg, Fortunat *Sumvitg el vargau e present*, Calender Romontsch, vol. 108, Mustér, 1967, p. 340—45, ill.
- Vincenz, Gieri *Fassadenmalerei in der Schweiz*, ASA 1886
- Vögelin, S. *Landrichter Gilli Maissen Hus von 1570*, NZZ (Turitg) 5249, 1968, p. 10, ill.
- W. Z. (Willy Zeller)

MAISSEN della «Casa cun igl Um de fier» a Sumvitg

Fragment genealogic 1570—1870, compilaus da prof. Augustin Maissen (Chapel Hill, N. C./USA)

Landr. GILLI (I) MAISSEN «il vegl»

Banderiel della Ligia Grischa 1548, capitani della Ligia Grischa en survetsch della cruna de Frontscha durent las campagnas della Picardia 1552—53, mistral della Cadi 1555—56 e 1558—60, cau della Ligia Grischa 1558, 1567 e 1573, guvernatur e capitani general della Valtellina 1561—63, pensionist della Frontscha 1561 e 1565, eregider della «Casa cun igl Um de fier» a Sumvitg 1570.

Landr. GILLI (II) MAISSEN «il giuven»

Pensionist della Frontscha 1587, denter ils Honors della Cadi che retscheivan il cardinal Carli Borromeo a Mustér 1581, vicari en Valtellina 1609, cau della Ligia Grischa 1608, 1618 e 1621, menader della partida veneziana ellas Ligias, ambassadur all'Austria 1621, possessur de beins a Rueun.

CRISTINA DE MAISSEN

oo . . . giuncher Luzi de Capol, signur de Praubi a Surrein Antenats de Gion Victor (I) (1682—1744) e Gion Victor (II) de Travers d'Ortenstein, omisus generals en survetsch della cruna de Frontscha

GILLI (III)

oo (1651) Anna Jon
dil Tieni de Contrins

UORSCHLA

oo . . . Plazi dil Tieni
(de Contrins?)

HANS BISTGAUN

oo (1656) Anna
dil Jacum Mihel Hiz
Pobabla descendenza
nundocumentada

BISTGAUN
* 1652

GION
* 1657

* 1664 † 1715
oo (1689) Madleina, f. de
Juli Barclamiu Giger

GILLI (IV)
† prole

ANNA

MATTIAS (I)
* 1698

oo (av. 1739) Maria Elizabetta N.

PLAZI (II)
«de Summovico»

oo (1744) Mari-Turtè Majsen
(Maissen)

MATTIAS (II)
* 1739

TSCHAMUN PLAZI
* 1746

oo (1773) Anna Maria de Tuor

PLAZI MUDEST
* 1776 † 1837

oo (1816) Marionna Giger († 1830)

ONNA MARIA SENZA
* 1819

PLAZI ANTON
* 1822

PIEDER ANTON
* 1852

ONNA CATRINA
* 1826

«de Suabia»

oo (1854) Cecilia Vogel

GIUSEP
* 1825

WILHELMINA
* 1857

GUGLIELM
* 1858

CAROLINA
* 1859

ANTON
* 1862

PAULINA
* 1867

* 1869

Naschi a «Leukirch» (Leutkirch) en Bavaria.
Descendenza pusseivla denton nunperscrutada.

Igl ei era de sminar che descendents dil suramenzionau Hans Bistgaun
seigien secasai a Sagogn e da leuanora entuorn 1750 en Frontscha.

Documentaziun: Archivs baseigia a Sumvitg e Rueun e collecziuns privatas.